



ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА  
ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.



IV  
РАЗРЕД

Друштво физичара Србије  
Министарство просвете, науке и технолошког  
развоја Републике Србије

ДРЖАВНИ НИВО  
КРАЉЕВО  
26-27.04.2014.

ЗАДАЦИ - фермионска категорија

1. Прва пробна експлозија атомске бомбе је извршена током “Trinity” теста у Новом Мексику 1945 године. Утврђено је да полупречник  $r$  ударног таласа након експлозије зависи од ослобођене енергије  $E$  током експлозије, почетне густине ваздуха  $\rho_0$ , времена  $t$  и бездимензионе константе  $C$ . Користећи димензиону анализу наћи зависност  $r = f(C, E, \rho_0, t)$ . Британски научник G.I. Taylor је показао да је вредност константе  $C \approx 1$  (уведене су претпоставке да се енергија ослобађа у малом простору и да је ударни талас сферног облика). На основу једне од фотографија експлозије (слика 1), која је снимљена брзом камером, процењена је вредност полупречника ударног таласа и он износи  $r = 80 \text{ m}$  у тренутку  $t = 6 \text{ ms}$  након експлозије. Одредити ослобођену енергију приликом експлозије. Узети да је  $\rho_0 = 1,2 \text{ kg/m}^3$ .



[20 поена]

2. Идеалан циклус гасне турбине почиње изотермском компресијом (процес 1-2), затим следи изобарска експанзија (процес 2-3), након тога адијабатска експанзија (процес 3-4), и на крају циклус се завршава изобарском компресијом гаса (процес 4-1). Нацртати дати циклус у  $pV$  - дијаграму. Гасна константа је  $R_g$  (у јединицама  $\text{J/kgK}$ ), а коефицијент адијабате је  $\gamma$ . Ако се уведу параметри  $\varphi = V_3 / V_2$  ( $\varphi$ -степен предекспанзије), и  $\psi = p_2 / p_1$  ( $\psi$ -степен повишења притиска), где су индексима означена стања гаса, одредити:

- а) термички коефицијент искоришћења циклуса преко параметара  $\varphi$  и  $\psi$ , и коефицијента  $\gamma$ ;
- б) максимални термички коефицијент искоришћења циклуса у случају када  $\varphi$  има константну вредност;
- ц) вредности претходно наведених величина ако је: степен предекспанзије једнак  $\varphi = 3$ , степен повишења притиска једнак  $\psi = 8,5$ , а радни гас ваздух коефицијента адијабате  $\gamma = 1,4$ ;
- д) вредност снаге гасне турбине ако је количина доведене специфичне топлоте једнака  $q_1 = 1,5 \text{ MJ/kg}$ , а масени проток ваздуха износи  $dm / dt = 1,5 \text{ kg/s}$ .

Ваздух се понаша као идеалан гас.

[20 поена]

**Напомена:** Приликом решавања користити специфичне, доведене и одведене, количине топлоте.  
**Термини:** експанзија је ширење, компресија је сабијање, искоришћење је корисно дејство.

3. 1. Извор звука и непокретни пријемник налазе се на истој правој линији. Извор хармонијски осцилује са кружном фреквенцијом  $\omega = 37,68 \text{ rad/s}$  дуж дате линије тако да пријемник региструје звук чија се фреквенција мења у интервалу од  $f_1 = 2650 \text{ Hz}$  до  $f_2 = 2770 \text{ Hz}$ . Одредити амплитуду осциловања извора звука.

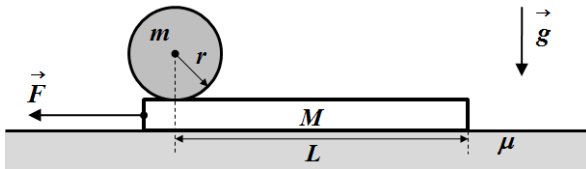
[8 поена]

2. У другом случају, извор и пријемник хармонијски осцилују једнаким кружним фреквенцијама  $\omega = 37,68 \text{ rad/s}$  и једнаким амплитудама чија је вредност одређена у претходном делу задатка. Извор емитује звук фреквенције  $f = 2700 \text{ Hz}$ . Одредити интервал фреквенција које региструје пријемник у случајевима када извор и пријемник осцилују: а) у фази; б) у контрафази. Током осциловања не долази до контакта између извора и пријемника звука. Брзина звука у ваздуху износи  $c = 340 \text{ m/s}$ .

[7 поена]



4. На левом крају хомогене даске масе  $M = 7 \text{ kg}$  налази се хомогена лопта масе  $m = 3 \text{ kg}$ . Центар масе лопте налази се на растојању  $L = 2 \text{ m}$  у односу на десни крај даске (слика 2). Даска и лопта у почетку мирују. У одређеном тренутку на даску почиње да делује у хоризонталном правцу сила константног интензитета  $F = 35 \text{ N}$  (слика 2). Одредити убрзање даске у односу на непокретну подлогу. Одредити после колико времена ће лопта пасти са даске. Сматрати да се лопта котрља по дасци без клизања. Коefицијент трења између даске и подлоге је  $\mu = 0,2$ . Убрзање Земљине теже је  $g = 9,81 \text{ m/s}^2$ . Момент инерције лопте је  $I = \frac{2}{5}mr^2$ . [15 поена]



Слика 2.

5. Одређивање линеарног коefицијента слабљења  $\gamma$  зрачења за олово. [30 поена]

Када сноп  $\gamma$  зрачења пролази кроз материју, његов интензитет опада услед апсорпције и расејања. Том приликом, дешавају се различити ефекти, али је сам процес увек резултат међусобног дејства између  $\gamma$  кванта и атома. При апсорпцији и расејању  $\gamma$  зрачења, смањује се број  $\gamma$  – кванта присутних у снопу, док енергија  $\gamma$  кванта у снопу остаје непромењена. Вероватноћа апсорпције и расејања  $\gamma$  зрачења је сразмерна дебљини слоја  $x$ , а коefицијент пропорционалности се зове линеарни коefицијент слабљења  $\gamma$  зрачења и обележава се са  $\mu$ . Ако са  $I$  обележимо интензитет зрачења, онда ће при проласку кроз слој материјалне дебљине  $dx$ ,  $I$  опасти за  $dI$  по закону:  $dI = -I \cdot \mu \cdot dx$ . Интеграцијом овог израза добија се закон апсорпције. Уколико са  $I_0$  означимо интензитет зрачења када је дебљина слоја  $x = 0$ , закон добија облик:  $I = I_0 \cdot e^{-\mu x}$ .

За одређивање линеарног коefицијента слабљења  $\gamma$  зрачења користи се апаратура која се састоји од Гајгер-Милеровог бројача, извора зрачења и оловних плочица различитих дебљина које се стављају између извора и бројача.

Поступак рада је такав да се прво измери број импулса  $N_0$ , када између извора и детектора нема плочица ( $x=0$ ). Затим се између извора и детектора постави једна плочица и притом се измери број импулса  $N_1$ . Потом се на прву плочицу стави друга оловна плочица и тада се измери број импулса  $\gamma$  зрачења,  $N_2$ . Поступак се понавља док се не искористе оловне плочице које су дате, којих има 9.

Интензитет зрачења се одређује релацијом  $I_i = \frac{N_i}{t_i}$ , где је  $N_i$  број импулса детектованих Гајгер-Милеровим бројачем за време  $t_i$ , када се између извора и детектора налази  $i$  плочица. Време је мерено хронометром чија је грешка мерења  $0.5 \text{ s}$ . **Временски интервал у свим мерењима је исти и износи  $300 \text{ s}$  ( $t_i = t = 300 \text{ s}$ ).** Како је радиоактивни распад случајне природе при мерењу броја импулса  $N$  се уноси статистичка несигурност мерења, тако да апсолутну грешку величине  $N$  можемо изразити као  $\sqrt{N}$ .

Дебљина плочица се мери микрометром при чему грешка која се прави при мерењу износи  $10 \mu\text{m}$ . Због мекоће олова, дебљина оловне

Табела 1			
$d$ [mm]	прво мерење	друго мерење	треће мерење
$d_1$	1.01	1.08	1.00
$d_2$	1.10	1.03	1.09
$d_3$	1.20	1.11	1.15
$d_4$	2.18	2.31	2.11
$d_5$	2.23	2.36	2.34
$d_6$	1.45	1.49	1.56
$d_7$	1.74	1.66	1.61
$d_8$	2.85	2.74	2.81
$d_9$	1.71	1.82	1.80

Табела 2	
$N_0$	5614
$N_1$	5085
$N_2$	4622
$N_3$	4135
$N_4$	3422
$N_5$	2786
$N_6$	2447
$N_7$	2115
$N_8$	1675
$N_9$	1428

плочице се временом деформише услед коришћења, тако да дебљина једне исте плочице нема једнаку вредност по целој површини. Због тога је дебљина сваке појединачне плочице мерена на три места.

Резултати мерења дебљине плочица су приказани у Табели 1. У Табели 2 је приказан број импулса измерених Гајгер-Милеровим бројачем.

Задаци:

а) Зависност броја импулса у секунди од дебљине олова је експоненцијалног карактера.



**ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА  
ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.**



Да би се одредио коефицијент слабљења потребно је извршити линеаризацију једначине  $I=I_0 \cdot e^{-\mu x}$ .  
Поступком линеаризације последњу једначину трансформисати у облик  $y = k \cdot x$ , где је  $k > 0$ .

- б) Нацртати одговарајући график и уцртати грешке величина чије се вредности уносе на график.
- в) Графичком методом одредити вредност коефицијента слабљења  $\gamma$  зрачења и проценити његову грешку.
- г) Одредити дебљину олова која је потребна да почетни интензитет зрачења смањи на половину и проценити одговарајућу грешку.

**Напомена: Сва решења детаљно објаснити!**

---

Задатке припремили: Владимир Чубровић, Физички факултет, Београд (1,2,3,4)  
Владимир Марковић, ПМФ, Крагујевац (5)

Рецензенти: Владимир Марковић, ПМФ, Крагујевац (1,2,3,4)  
Владимир Чубровић, Физички факултет, Београд (5)

Председник Комисије за такмичење ДФС: Проф. др Мићо Митровић, Физички факултет, Београд

**Свим такмичарима желимо успешан рад!**



ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА  
ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.



IV  
РАЗРЕД

Друштво физичара Србије  
Министарство просвете, науке и технолошког  
развоја Републике Србије  
Решења задатака - фермионска категорија

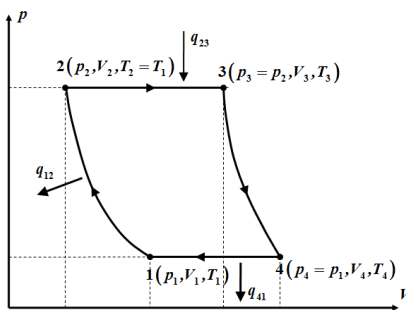
ДРЖАВНИ НИВО  
КРАЉЕВО  
26-27.04.2014.

1. Тражена зависност је облика  $[r] = C[E]^a [\rho_0]^b [t]^c$  [4п]. Изражавајући јединице физичких величина у MLT систему јединица добијамо  $L = (ML^2T^{-2})^a \cdot (ML^{-3})^b \cdot (T)^c$  [3п], и након сређивања добијамо  $L = M^{a+b} \cdot L^{2a-3b} \cdot T^{-2a+c}$  [4п]. Из димензионе једнакости леве и десне стране последње једначине добијамо систем од три једначине:  $a+b=0$  [1п],  $2a-3b=1$  [1п],  $-2a+c=0$  [1п], чија су решења  $a=1/5$  [1п],  $b=-1/5$  [1п] и  $c=2/5$  [1п]. Коначно је  $r = C \cdot E^{1/5} \cdot \rho_0^{-1/5} \cdot t^{2/5}$  [1п]. Како је  $C \approx 1$  добијамо да је приближна вредност ослобођене енергије  $E = \frac{r^5 \rho_0}{t^2} \approx 1,1 \cdot 10^{14}$  J [1+1п].

2. а,и) Термички коефицијент искоришћења циклуса је  $\eta = 1 - \frac{|q_{12}| + |q_{41}|}{q_{23}}$ , где је  $|q_{12}| = R_g T_1 \ln(V_1/V_2)$ ,  $|q_{41}| = c_p (T_4 - T_1)$  [1п],  $q_1 = q_{23} = c_p (T_3 - T_2)$  [1п]. За процес 1-2 важи  $p_2 V_2 = p_1 V_1$  и притом је  $|q_{12}| = R_g T_1 \ln(p_2/p_1)$  [1п]. Како је  $c_p = \gamma R_g / (\gamma - 1)$  добијамо  $\eta = 1 - \frac{\frac{\gamma-1}{\gamma} \ln(p_2/p_1) + (T_4/T_1 - 1)}{(T_3/T_2 - 1)}$  [1п]. За процес 2-3 важи  $\frac{V_3}{T_3} = \frac{V_2}{T_2}$ , тако

да добијамо  $T_3 = \varphi T_1$  [1п]. Слично, за процес 3-4 важи  $T_4/T_3 = (p_3/p_4)^{\frac{1-\gamma}{\gamma}}$ , тако да је  $T_4/T_1 = \varphi \psi^{\frac{1-\gamma}{\gamma}}$  [1п]. Из претходног добијамо  $\eta = 1 - \frac{\frac{\gamma-1}{\gamma} \ln \psi + \left( \varphi \psi^{\frac{1-\gamma}{\gamma}} - 1 \right)}{(\varphi - 1)} \approx 0,38$  (1) [2+1п]. б,и) Максимални термички коефицијент

искоришћења циклуса за константно  $\varphi$  добијамо из услова  $\frac{d\eta}{d\psi} = 0$  [2п], тј. ако је  $\psi = \varphi^{\frac{\gamma}{\gamma-1}}$  [2п], па кад вратимо у израз (1) добијамо да је  $\eta_m = 1 - \frac{\ln \varphi}{\varphi - 1} \approx 0,45$  [2+1п]. д) Снага турбине је  $P = \eta q_1 \frac{dm}{dt} = 0,855$  MW [2+1п].



Слика 1.

Правилно нацртан циклус у pV-дијаграму носи 1 поен.

3. 1. Максимална брзина  $v_{\max}$  извора у односу на пријемник је при његовом проласку кроз равнотежни положај у једном или другом смеру (приликом приближавања или одаљавања од пријемника), тако да ће се извор у односу на пријемник кретати брзинама у интервалу од  $-v_{\max}$  до  $v_{\max}$  [1п]. На основу претходног пријемник ће регистровати фреквенције у интервалу од  $f_1 = f_0 \frac{c}{c + v_{\max}}$  [2п] (1) до  $f_2 = f_0 \frac{c}{c - v_{\max}}$  [2п] (2). Максимална брзина извора приликом проласка кроз равнотежни положај је  $v_{\max} = A \cdot \omega$  (3) [1п], где је  $A$  амплитуда осциловања, а  $\omega$  - кружна фреквенција осциловања извора звука. Из једначина (1), (2) и (3) добијамо да је  $A = \frac{c \cdot (f_2 - f_1)}{\omega (f_2 + f_1)} \approx 0,2$  m [1+1п].



**ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА  
ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.**



**2. а)** Када извор и пријемник осцилују у фази нема релативног кретања између њих, тако да фреквенција коју региструје пријемник износи  $f = 2700 \text{ Hz}$  [2п]. **б)** Када осцилују у контрафази максимална фреквенција коју региструје пријемник је у случају када се извор и пријемник приближавају један другом, и када пролазе кроз равнотежне положаје (по услову задатка брзине којима пролазе кроз равнотежне положаје су једнаке) тдј.

$f_{\max} = f \frac{c + \omega A}{c - \omega A} \approx 2822,4 \text{ Hz}$  [1+1п]. Минимална фреквенција коју региструје пријемник је у случају када се извор и пријемник одаљавају један од другог, и када пролазе кроз равнотежне положаје тдј.  
 $f_{\min} = f \frac{c - \omega A}{c + \omega A} \approx 2582,9 \text{ Hz}$  [1+1п]. Интервал фреквенција које региструје пријемник је од 2582,9 Hz до 2822,4 Hz [1п].

**4. 1.начин.** У инерцијалном систему везаном за непокретну подлогу једначине кретања даске и лопте су редом:

$Ma = F - F_{tr1} - F_{tr2}$  [2п],  $N_1 = N_2 + Mg$  [0,5п],  $mb = F_{tr2}$  [2п],  $N_2 = mg$  [0,5п] и  $\frac{2}{5}mr^2\alpha = F_{tr2} \cdot r$  [2п]. Из услова да се лопта по дасци котрља без клизања и пошто су тела почела да се крећу из стања мировања следи  $a = b + \alpha r$  [2п]. Убрзање лопте у односу на даску је  $b^* = a - b$  [1п]. Из претходног добијамо да су убрзања лопте и даске у односу на подлогу редом једнака  $b = \frac{2(F - \mu(M + m)g)}{7M + 2m} \approx 0,56 \text{ m/s}^2$  [0,5+0,5п] и  $a = \frac{7(F - \mu(M + m)g)}{7M + 2m} \approx 1,96 \text{ m/s}^2$  [0,5+0,5п],

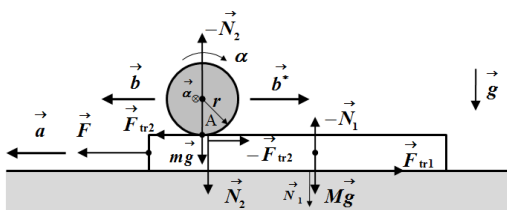
тако да је  $b^* = \frac{5(F - \mu(M + m)g)}{7M + 2m} \approx 1,4 \text{ m/s}^2$  [0,5+0,5п]. Време потребно да лопта падне са даске добијамо из

једначине  $L = \frac{b^* t^2}{2}$  [1п], тако да је тражено време једнако  $t = \sqrt{\frac{2L}{b^*}} \approx 1,69 \text{ s}$  [0,5+0,5п].

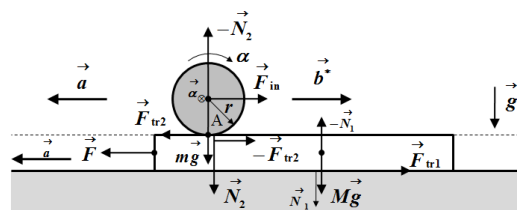
**2.начин.** У неинерцијалном систему везаном за даску једначине кретања даске и лопте су редом:

$Ma = F - F_{tr1} - F_{tr2}$  [2п],  $N_1 = N_2 + Mg$  [0,5п],  $mb^* = F_{in} - F_{tr2}$  [3п],  $F_{in} = ma$  [1п],  $N_2 = mg$  [0,5п] и  $\frac{2}{5}mr^2\alpha = F_{tr2} \cdot r$  [2п]. Из услова да се лопта по дасци котрља без клизања и пошто су тела почела да се крећу из стања мировања следи  $b^* = \alpha r$  [2п]. Из претходног добијамо да су убрзања лопте и даске редом једнака  $b^* = \frac{5(F - \mu(M + m)g)}{7M + 2m} \approx 1,4 \text{ m/s}^2$  [0,5+0,5п] и  $a = \frac{7(F - \mu(M + m)g)}{7M + 2m} \approx 1,96 \text{ m/s}^2$  [0,5+0,5п]. Време потребно да лопта

падне са даске добијамо из једначине  $L = \frac{b^* t^2}{2}$  [1п], тако да је тражено време једнако  $t = \sqrt{\frac{2L}{b^*}} \approx 1,69 \text{ s}$  [0,5+0,5п].



Слика 2. Инерцијални систем



Слика 3. Неинерцијални систем

$\alpha$  - угаоно убрзање лопте  
 $r$  - полупречник лопте



**ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА  
ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.**



**5. a)** Линеаризацијом једначине  $I = I_0 \cdot e^{-\mu x}$ , у тражени облик  $y = k \cdot x$ , где је  $k > 0$ , добија се  $\ln\left(\frac{I_0}{I}\right) = \mu x$  [**1п**].

**Напомена:** Иако се у задатку тражи линеаризација облика  $y = k \cdot x$ , где је  $k > 0$ , признати и остале исправне начине линеаризације.

**б)** На основу последње једначине и податка из Табеле 1 може се нацртати график зависности  $\ln\left(\frac{I_0}{I}\right) = kx$ , где је  $k = \mu$  коефицијент правца праве.

Грешка при мерењу времена је иста за свако мерење и износи  $\Delta t = 0.5\text{s}$ . При мерењу дебљине плочица минимална грешка која се прави је једнака најмањем подеоку мерног инструмента и износи  $\Delta d_{\min} = 0.01\text{ mm}$ . Како је дебљина плочица одређена на основу већег броја мерења апсолутну грешку тражимо као највеће одступање, по апсолутној

вредности, појединачних мерења од средње вредности,  $\Delta d_i = \left| d_{ij} - \frac{1}{3} \sum_{j=1}^3 d_{ij} \right|_{\max}$ . Уколико је овако одређена грешка

мања од  $\Delta d_{\min}$ , за грешку се узима вредност  $\Delta d_{\min} = 0.01\text{ mm}$ . На основу грешке за дебљину плочица,  $\Delta d_i$ , може се

одредити грешка за  $x_i$ ,  $\Delta x_i = \sum_{j=1}^i \Delta d_j$  [**1п**] (грешка не мора бити експлицитно приказана преко суме). У Табели 3 су дате

вредности  $N_i$ ,  $d_{i,j}$ ,  $d_i$ ,  $\Delta d_i$ ,  $x_i$  и  $\Delta x_i$ .

Табела 3. Израчунате вредности за  $N_i$ ,  $d_{i,j}$ ,  $d_i$ ,  $\Delta d_i$ ,  $x_i$  и  $\Delta x_i$ .

$i+1$	$N_i$ [imp]	$d_{i1}$ [mm]	$d_{i2}$ [mm]	$d_{i3}$ [mm]	$d_i = \frac{1}{3} \sum_{j=1}^3 d_{ij}$ [mm]	$\Delta d_i$ [mm]	$x_i = \sum_{j=1}^i d_j$ [mm]	$\Delta x_i$ [mm]
1	5614	0	0	0	0 <b>0.00</b>	-	0 0.00	-
2	5085	1.01	1.08	1.00	3.090/3=1.030 <b>1.03</b>	1.030-1.08 = =0.050 $\approx$ <b>0.05</b>	1.030 <b>1.03</b>	0.050 <b>0.05</b>
3	4622	1.10	1.03	1.09	1.073/3=1.073 <b>1.07</b>	1.073-1.03 = =0.043 $\approx$ <b>0.05</b>	2.10 <b>2.1</b>	0.093 <b>0.1</b>
4	4135	1.20	1.11	1.15	3.460/3=1.153 <b>1.15</b>	1.153-1.20 = =0.047 $\approx$ <b>0.05</b>	3.25 <b>3.2</b>	0.14 <b>0.2</b>
5	3422	2.18	2.31	2.11	6.600/3=2.200 <b>2.20</b>	2.200-2.31 = =0.11 $\approx$ <b>0.2</b>	5.45 <b>5.4</b>	0.25 <b>0.3</b>
6	2786	2.23	2.36	2.34	6.930/3=2.310 <b>2.31</b>	2.310-2.23 = =0.080 $\approx$ <b>0.08</b>	7.76 <b>7.8</b>	0.33 <b>0.4</b>
7	2447	1.45	1.49	1.56	4.500/3=1.500 <b>1.50</b>	1.500-1.56 = =0.060 $\approx$ <b>0.06</b>	9.26 <b>9.3</b>	0.39 <b>0.4</b>
8	2115	1.74	1.66	1.61	5.010/3=1.670 <b>1.67</b>	1.670-1.74 = =0.070 $\approx$ <b>0.07</b>	10.93 <b>10.9</b>	0.46 <b>0.5</b>
9	1675	2.85	2.74	2.81	8.400/3=2.800 <b>2.80</b>	2.800-2.74 = =0.060 $\approx$ <b>0.6</b>	13.73 <b>13.7</b>	0.52 <b>0.6</b>
10	1428	1.71	1.82	1.80	5.330/3=1.776 <b>1.78</b>	1.776-1.71 = =0.066 $\approx$ <b>0.07</b>	15.51 <b>15.5</b>	0.58 <b>0.6</b>

За сваку тачно израчунату вредност  $d_i$ ,  $\Delta d_i$ ,  $x_i$  и  $\Delta x_i$  у Табели 3 дати [**0.1п**], укупно [**4п**].

Грешке величина  $I_i$  и  $\Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$  се рачунају редом по следећим формулама:

$$I_i = \frac{N_i}{t} \Rightarrow \frac{\Delta I_i}{I_i} = \frac{\Delta N_i}{N_i} + \frac{\Delta t}{t} = \frac{1}{\sqrt{N_i}} + \frac{\Delta t}{t};$$

$$\Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right) = \frac{I_i \Delta I_0 + I_0 \Delta I_i}{I_0 I_i}, \text{ тј. } \Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right) = \frac{1}{\sqrt{N_0}} + \frac{1}{\sqrt{N_i}} + 2 \frac{\Delta t}{t} \text{ [3п].}$$

где је  $\Delta N_i = \sqrt{N_i}$  и  $\Delta t = 0.5\text{s}$ .



## ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.



**Напомена:** Грешка за  $\Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$  се може директно одредити на основу броја импулса,  $N_i$ . Такође се може изразити преко предходно израчунатих вредности интензитета зрачења  $I_i$  и одговарајуће грешке  $\Delta I_i$ . Израз за  $\Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$  се бодује са [3п], одређен на било који од тачних начина. Израз за  $\Delta I_i$  и бројне вредности за  $\Delta I_i$  се не бодују јер нису директно неопходни за одређивање грешке  $\Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$ .

У Табели 4. су дате израчунате вредности  $I_i$  и  $\ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$ , као и њихове одговарајуће грешке.

Табела 4. Израчунате вредности за  $I_i$  и  $\ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$ , као и њихове одговарајуће грешке.

	$I_i = \frac{N_i}{t}$ [imp/s]	$\Delta I_i$ [imp/s]	$\ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$	$\Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$
1	18.713 <b>18.71</b>	0.280 <b>0.28</b>	0 <b>0</b>	0.030 <b>0.03</b>
2	16.950 <b>16.95</b>	0.265 <b>0.26</b>	0.098 <b>0.10</b>	0.030 <b>0.03</b>
3	15.406 <b>15.41</b>	0.252 <b>0.25</b>	0.194 <b>0.19</b>	0.031 <b>0.04</b>
4	13.783 <b>13.78</b>	0.237 <b>0.24</b>	0.305 <b>0.30</b>	0.032 <b>0.04</b>
5	11.406 <b>11.41</b>	0.214 <b>0.21</b>	0.495 <b>0.50</b>	0.033 <b>0.04</b>
6	9.286 <b>9.29</b>	0.191 <b>0.19</b>	0.700 <b>0.70</b>	0.035 <b>0.04</b>
7	8.156 <b>8.16</b>	0.178 <b>0.18</b>	0.830 <b>0.83</b>	0.036 <b>0.04</b>
8	7.050 <b>7.05</b>	0.165 <b>0.16</b>	0.976 <b>0.98</b>	0.038 <b>0.04</b>
9	5.583 <b>5.58</b>	0.145 <b>0.14</b>	1.209 <b>1.21</b>	0.041 <b>0.05</b>
10	4.760 <b>4.76</b>	0.133 <b>0.13</b>	1.368 <b>1.37</b>	0.043 <b>0.05</b>

За сваку тачно израчунату вредност  $\ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$  и  $\Delta \ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$ , у Табели 4 дати [0.15п], укупно [3п].

в) За исправно нацртан график дати [6п].

Негативни поени за график, између осталог за:

- Координатне осе треба цртати по ивицама милиметарског папира [-0.5п]
- График приказан без наслова [-0.5п] (наслов није  $y = f(x)$ )
- Лоша размера величине графика [-0.5п] (график заузима мање од 1/4 простора папира)
- Лоша размера подеока [-0.5п] (1 mm на милиметарском папиру може да одговара ... 0.05; 0.1; 0.2; 0.4; 0.5; 1; 2; 4; 5; 10 ... јединица величине која се приказује)
- Осе нису обележене и недостају јединице [-0.5п] (за сваку осу)
- Унете су мерене бројне вредности на осе [-0.5п]
- Повлачене линије од оса до нанетих тачака [-0.5п]
- Ако прва изабрана тачка није између прве и друге експерименталне тачке [-0.5п]
- Ако друга изабрана тачка није између претпоследње и последње експерименталне тачке [-0.5п]
- Изабране тачке нису у мереном опсегу [-1п]
- За погрешно унете грешке на график [-1п]
- На график нису унете грешке [-2п]
- Уколико на график није унета једна или две неексперименталне тачке у зависности од начина одређивања  $\mu$  (видети испод) [-1п]





ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА  
ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.



Пошто график пролази кроз координатни почетак (сигурна тачка је 0,0) довољна је једна тачка (В), између последње и претпоследње, за одређивање коефицијента правца. Грешка овог одређивања је мања, али се могу прихватити и решења са две тачке (А и В).

А(0.5, 0.06) и В(14.5, 1.28). [0.5+0.5п]-за добро изабране тачке

**Напомена:** Уколико нису изабране добре тачке са графика признати половину освојених бодова за бројну вредност за  $\mu$ ,  $\Delta\mu$ , грешке тачака са графика и коначан резултат бод б). Коришћење експерименталних тачака уместо тачака са графика не доноси поене осим за тачне изразе за  $\mu$  и  $\Delta\mu$ .

$$\text{Коефицијент правца је } \mu = k = \frac{y_B}{x_B} = \frac{1.28}{14.5 \text{ mm}} = 0.0882 \frac{1}{\text{mm}} \text{ или } \mu = k = \frac{y_B - y_A}{x_B - x_A} = \frac{1.28 - 0.05}{14.5 - 0.5} = 0.0878 \frac{1}{\text{mm}} \quad [1+1\text{п}]$$

Грешка вредности коефицијента правца се може изразити као

$$\Delta\mu = \Delta k = k \left( \frac{\Delta y_B}{y_B} + \frac{\Delta x_B}{x_B} \right) \text{ или } \Delta\mu = \Delta k = k \left( \frac{\Delta y_B + \Delta y_A}{y_B - y_A} + \frac{\Delta x_B + \Delta x_A}{x_B - x_A} \right), \text{ где су } \Delta x_A, \Delta x_B, \Delta y_A \text{ и } \Delta y_B \text{ апсолутне грешке}$$

одређивања координата  $x_A, x_B, y_A$  и  $y_B$  са графика. Свака од ових грешака  $\Delta x_A, \Delta x_B, \Delta y_A$  и  $\Delta y_B$  је једнака већој од одговарајућих апсолутних грешака суседних тачака. Ни једна од ових грешака не може бити мања од тачности читавања координата са графика односно, најмањег подеока на милиметарском папиру.  $\Delta x_A = \text{најмањи подеок} = 0.1 \text{ mm}$ ;  $\Delta x_B = 0.6 \text{ mm}$ ;  $\Delta y_A = 0.03$ ;  $\Delta y_B = 0.05$  [1п].

Тако је:

$$\Delta\mu = \Delta k = k \left( \frac{\Delta y_B}{y_B} + \frac{\Delta x_B}{x_B} \right) = 0.0882 \left( \frac{0.05}{1.28} + \frac{0.6}{14.5} \right) = 0.0070 \frac{1}{\text{mm}} \approx 0.007 \frac{1}{\text{mm}} \text{ или}$$

$$\Delta\mu = \Delta k = k \left( \frac{\Delta y_B + \Delta y_A}{y_B - y_A} + \frac{\Delta x_B + \Delta x_A}{x_B - x_A} \right) = 0.0878 \left( \frac{0.05 + 0.03}{1.28 - 0.06} + \frac{0.6 + 0.1}{14.5 - 0.5} \right) = 0.010 \frac{1}{\text{mm}} \approx 0.01 \frac{1}{\text{mm}} \quad [1+1\text{п}].$$

$$\text{Коначни резултат је } \mu = (0.088 \pm 0.007) \frac{1}{\text{mm}} \text{ или } \mu = (0.09 \pm 0.01) \frac{1}{\text{mm}} \quad [1\text{п}].$$

г) Дебљину олова,  $d_{1/2}$ , која почетни интензитет зрачења,  $I_0$ , смањи на половину можемо одредити полазећи од

закона слабљења снопа  $\gamma$  зрачења  $I = I_0 \cdot e^{-\mu x}$ , када  $I$  заменимо са  $\frac{I_0}{2}$  и  $x$  са  $d_{1/2}$ .

$$\text{Добија се } \frac{I_0}{2} = I_0 e^{-\mu d_{1/2}}, \text{ одакле је } d_{1/2} = \frac{\ln 2}{\mu} \quad [1\text{п}].$$

$$\text{Заменом вредности за } \mu, \text{ добија се } d_{1/2} = \frac{\ln 2}{0.0882} = 7.85 \text{ mm} \approx 7.8 \text{ mm} \text{ или } d_{1/2} = \frac{\ln 2}{0.0878} = 7.89 \text{ mm} \approx 7.9 \text{ mm} \quad [1\text{п}].$$

Грешка ове величине се може изразити као  $\Delta d_{1/2} = d_{1/2} \frac{\Delta\mu}{\mu}$  [1п]. Добија се  $\Delta d_{1/2} = 7.85 \frac{0.007}{0.0882} = 0.62 \text{ mm} \approx 0.7 \text{ mm}$

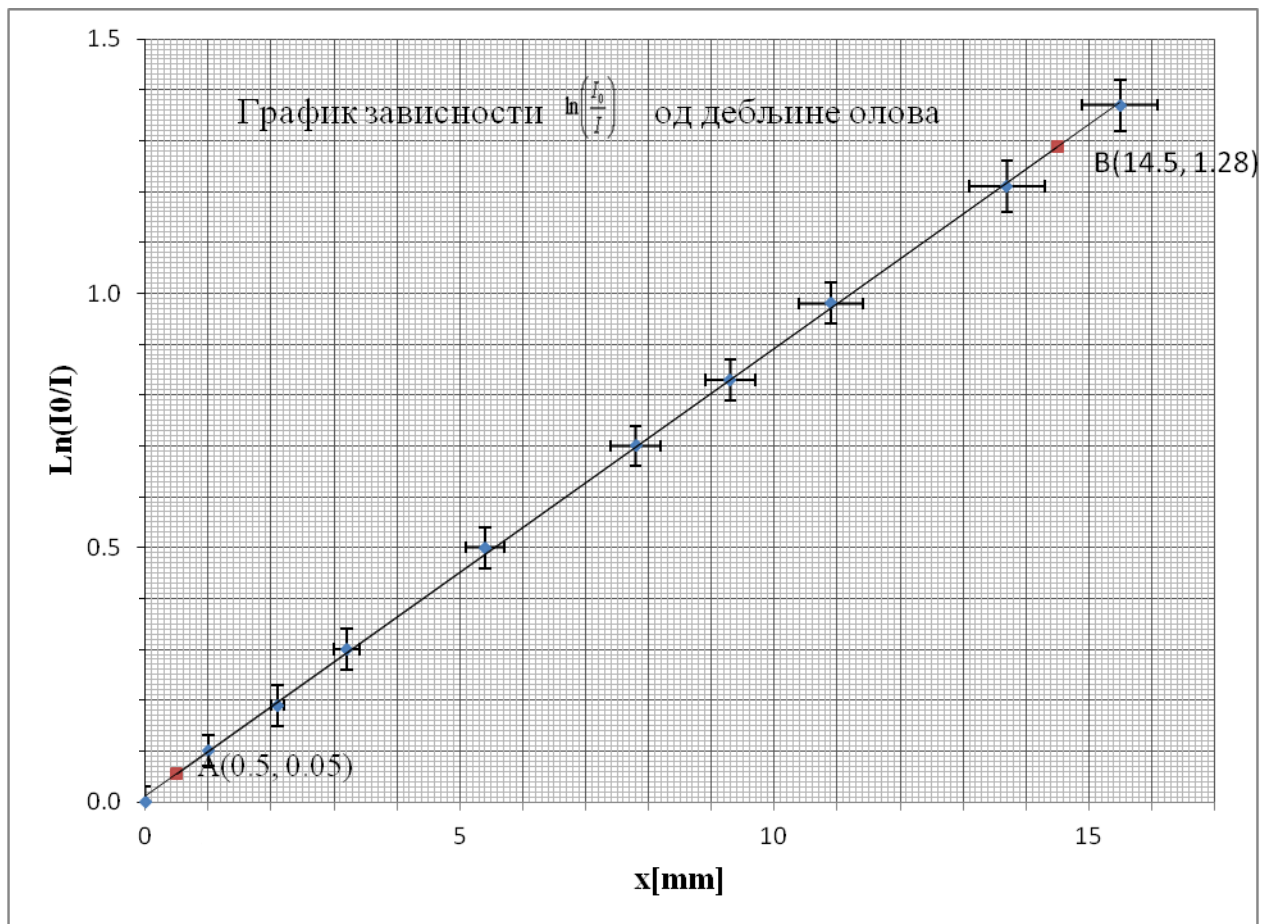
$$\text{или } \Delta d_{1/2} = 7.89 \frac{0.0095}{0.0878} = 0.89 \text{ mm} \approx 0.9 \text{ mm} \quad [1\text{п}].$$

$$\text{Коначни резултат је } d_{1/2} = (7.8 \pm 0.7) \text{ mm} \text{ или } d_{1/2} = (7.9 \pm 0.9) \text{ mm} \quad [1\text{п}].$$





ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА  
ШКОЛСКЕ 2013/2014. ГОДИНЕ.



Слика 1. График зависности  $\ln\left(\frac{I_0}{I}\right)$  од  $x$

**Напомена:** За друге облике линеаризације решење ће такође бити признато, при чему се бодови распоређују на следећи начин:

а) [1п]

б) [11п] (Табела 3 је идентична за било који облик линеаризације и бодује се са [4п]; Израз грешке за величине по  $x$  оси се бодује са [1п]; израз грешке за величине по  $y$  оси се бодује са [3п]. Вредности аналогне Табели 4 се бодују са [3п])

в) [13п] (График се бодује са [6п], при чему важе исти казни бодови; тачно одређена вредност  $\mu$  се бодује са [1+1+1п]; тачно одређена вредност  $\Delta\mu$  се бодује са [1+1+1п]; коначан резултат се бодује са [1п]; уколико се при одређивању  $\mu$  користе експерименталне тачке, бодовање се врши на начин у напомени под в)

г) [5п] (тачно одређена вредност  $d_{1/2}$  се бодује са [2+1п]; тачно одређена вредност  $\Delta d_{1/2}$  се бодује са [2+1п]; коначан резултат се бодује са [1п])

**Напомена:** Како је временски интервал у свим мерењима исти могуће је користити однос  $\ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right) = \ln\left(\frac{N_0}{N_i}\right)$ , што је у овом случају исправно за

бројне вредности и бодује се. Мора се водити рачуна да се код одређивања грешке мора користити и време  $\Delta\ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right) = \frac{1}{\sqrt{N_0}} + \frac{1}{\sqrt{N_i}} + 2\frac{\Delta t}{t}$ .

Грешка  $\Delta\ln\left(\frac{N_0}{N_i}\right) = \frac{1}{\sqrt{N_0}} + \frac{1}{\sqrt{N_i}}$  може довести до истих бројних вредности као и грешка  $\Delta\ln\left(\frac{I_0}{I_i}\right)$ , јер је допринос члана  $2\frac{\Delta t}{t}$  мали, али овај резултат није добијен на исправан начин и не бодује се.